

УДК 330.342

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОРПОРАЦІЇ В УМОВАХ ДИНАМІЧНОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

МИХАЙЛО КУЖЕЛЄВ,

доцент кафедри "Фінанси і банківська справа" Донецького національного університету

ВСЕСЛАВА МЕЖЕНСЬКА,

асистент кафедри економічної кібернетики Донецького національного університету

У статті визначено сутність основних напрямів і проблем діагностики фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища, теоретичний спосіб вирішення яких запропоновано у вигляді концепції, а практичне застосування проведено на основі ідей теорії системної динаміки.

Ключові слова: діагностика фінансового стану, корпорація, динамічне зовнішнє середовище, управління.

Постановка проблеми. Висока динамічність економіки та її структурних характеристик обумовлює багатоваріантність розвитку, коли загрози можуть бути перетворені на можливості корпорації шляхом прийняття правильних управлінських рішень і навпаки, на стрибкоподібний характер змін через вплив невизначеностей і нерегулярностей. Перехід до соціально-ринкового типу економіки вимагає від корпоративного сектора підвищення ефективності виробництва, росту конкурентоспроможності продукції й послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання й управління фінансовою діяльністю на ринку фінансових послуг.

Важлива роль у реалізації цих завдань приділяється діагностиці фінансового стану корпорації. На підставі діагностики фінансового стану визначаються стратегія й тактика розвитку фірми, формуються плани й ухвалюються управлінські рішення, здійснюється контроль їхнього виконання, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва, здійснюється оцінка результатів фінансово-господарської діяльності як корпорації в цілому, так і її структурних підрозділів і конкретних менеджерів.

Ухвалення ділового рішення потребує великої підготовчої роботи - пошуку й перевірки фактів та обставин, що стосуються технологій, ринку, й інших, настільки ж мінливих, аспектів бізнесу [1, 2]. Динамічність середовища зумовлює пошук таких фактів постійно. Однак використання вітчизняними фірмами застарілих методів управління й негнучкість самої керівної системи, що дісталася Україні у спадок від планової економіки СРСР, не дозволяють управляти корпорацією в режимі реального часу, негативно відображаються на кінцевих результатах функціонування економічної системи.

Головною метою діагностики фінансового стану корпорації є зниження негативних наслідків невизначеності, пов'язаної з прийняттям управлінських рішень, орієнтованих на майбутнє. Слід зазначити, що діагностика фінансового стану корпоративної структури має ряд відмінностей від традиційного аналізу фінансово-господарчої діяльності. Це по-

яснюється зростаючим впливом зовнішнього середовища (стан грошового обігу в країні, надійність ринкових контрагентів, стабільність податкового законодавства, тенденції розвитку продуктових ринків, процеси інтеграції національної економіки в європейське економічне співтовариство тощо) на результати фінансово-господарської діяльності корпорації.

Однак жоден із показників розвитку й функціонування підприємства не можна розглядати в статистиці через постійний вплив мінливого ринкового оточення, що обумовлює необхідність реалістичного прогнозування й оцінки діяльності підприємства в динаміці.

Крім того, розробка комплексу заходів з діагностики фінансового стану має велике значення й у системі антикризового менеджменту для запобігання потенційно можливому банкрутству корпорації.

Слід зазначити, що в сучасній економічній літературі цій проблематиці присвячено ряд публікацій і робіт вітчизняних і закордонних науковців, однак дотепер відсутні чіткі систематизовані методологічні й концептуальні основи, оскільки існуючі підходи не пропонують моделей, які б задовольнили інтереси всіх зацікавлених осіб. Недостатня розробленість питань комплексної діагностики фінансового стану корпорації визначила необхідність проведення дослідження в окресленому напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діагностики фінансового стану корпорації розглянуті в наукових працях ряду вчених-економістів: Е. Альтмана, Т. Тоффлера, В. Бівера, Ван Горна, Н. Дмитрієвої, Я. Вишнякова, І. Бланка та ін. Вирішення проблем ринкової трансформації присвячені роботи В. М. Гейця, Л. І. Дмитриченко, Ю. Г. Лисенка та ін.

Метою статті є розробка концептуальних підходів до процесу діагностики фінансового стану корпорації з метою підвищення ефективності її функціонування в умовах динамічного зовнішнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Ефективність управління в цілому й фінансового управління зокрема відображають індикатори функціонування корпо-

рації. Складність визначення сукупності індикаторів функціонування корпоративної структури, необхідної в процесі фінансового управління, полягає не тільки в динамічності середовища, але й у нелінійності зв'язку між самими показниками й істотному впливі стохастичних процесів.

Під динамічним економічним середовищем будемо розуміти умови функціонування, які змінюються в часі й характеризуються нелінійністю, емерджентністю, складністю, наявністю передісторії та майбутнього й виражаються в безперервній функціональній та структурній перебудові системи, її підсистем та елементів.

Неможливість повного пізнання корпоративної структури як економічної системи й опису її кінцевої кількості якісних і кількісних характеристик потребує певного спрощення за рахунок використання при формалізації системного підходу й виділення тільки істотних характеристик системи, кількість яких обмежена. Функціонування корпорації пов'язане з безперервними змінами, накопичення яких через здатність до самоорганізації приводить до розвитку й удосконалення, пов'язаного саме зі зміною (корегуванням) мети в умовах динамізму ринкового оточення й внутрішнього середовища об'єкта дослідження.

Удосконалення системи корпоративного управління неможливе без визначення вузьких місць, властивих українським корпораціям на сучасному етапі розвитку економічних відносин, що знижують результативність її функціонування.

Співвідношення категорій, що характеризують проблеми, дозволяє встановити пріоритети й черговість їх вирішення, виділити проблемні ситуації, що не потребують миттєвого вирішення. Співвідношення цих категорій є відповідним пунктом у формулюванні проблеми як такої [3].

Необхідно відзначити, що проблеми корпоративного управління діють не ізольовано одна від одної, а перебувають у тісних нелінійних, часто неочевидних взаємозв'язках, формуючи цілий комплекс нових завдань прикладного характеру.

У процесі функціонування керівництво корпорації за допомогою цілеспрямованого управління розв'язує виникаючі проблеми й реагує на зміни зовнішніх умов свого існування в рамках внутрішніх можливостей. Відповідно до мінливих умов корпорація як економічна система змінює свою структуру, корегує цілі й зміст діяльності елементів, тобто відбувається цілеспрямована самоорганізація системи, яка на практиці реалізує здатність до саморозвитку. Динаміка всієї структури економічної системи залежить від можливості кількісно виразити результати її діяльності, для чого проводиться процедура діагностики фінансового стану.

У світлі сказаного потрібен такий спосіб оцінки досягнень, який був би, по-перше, менш переважаний емоційною привабливістю прибутку й, по-друге, більш дохідливо виражав ризик у реальному розподілі ресурсів з урахуванням впливу динамізму зовнішнього середовища, що несе для корпорації як можливості, так і загрози. Наслідки впливу зовнішнього оточення проявляються:

- у збільшенні кількості проблем корпоративного управління;
- у впливі на відхилення показників діяльності корпорації від планових;
- через каскадний ріст складності економічного об'єкта.

Важливою частиною будь-якої управлінської технології є аналіз результатів фінансово-господарської діяльності об'єкта управління, пошук резервів та визначення стратегічних перспектив.

Слід зазначити, що останнім часом як практики, так і вчені-економісти під час розгляду питань аналізу й прогнозування все частіше звертаються до такої підсистеми управління, як фінансова діагностика корпорації. Це пояснюється тим, що результати фінансової діагностики дають менеджменту компанії більше інформації про перспективи розвитку в короткостроковому й довгостроковому періодах.

Діагностика фінансового стану корпорації за своєю сутністю є діагностикою проблем, що виникають у процесі здійснення фінансово-господарської діяльності і можуть привести до негативних наслідків у майбутньому, тобто можуть згенерувати ризик виникнення кризової ситуації тимчасового або постійного характеру. Створення необхідної аналітичної бази для вирішення цих проблем є основним завданням діагностики [4, с. 10].

Існує два основні підходи до визначення діагностики у фінансово-економічних дослідженнях: з одного боку, це детальне вивчення стану об'єкта діагностування; з іншого - це вивчення відхилень від нормального стану, причин таких відхилень та їх тривалості.

У сучасній економічній літературі поняття "фінансова діагностика" дуже часто ототожнюється з фінансовим аналізом або розглядається як його різновид [5-7]. Однак такий підхід є неправильним, тому що в цьому випадку діагностика не виконує своєї мети - забезпечення випереджального управління. Процес діагностування, безумовно, містить у собі процедури аналізу, однак його основними завданнями є:

- визначення відхилень від нормального або оптимального стану об'єкта управління;
- виявлення причин цих відхилень;
- адаптація інструментарію діагностики для вивчення відхилень.

Більш широкий і фундаментальний підхід до визначення категорії "фінансова діагностика" передбачає розгляд фінансової діагностики як економічної підсистеми [8-10]. Це дозволяє не тільки всебічно оцінити стан корпорації в умовах неповної або недостатньої інформації, але й виявити проблеми її функціонування, визначити шляхи їх вирішення з урахуванням коливань параметрів системи управління.

Крім того, цей підхід дозволяє вивчити режими функціонування системи корпоративних відносин у цілому. Так, А. Вартанов указує, що "на відміну від економічного аналізу, який спрямовано на вивчення динаміки економічних показників, діагностика дозволяє ще й виявляти структуру зв'язків між цими показниками, тісноту та динаміку цих зв'язків" [8, с. 9].

Розглянемо докладніше процес діагностики фінансового стану корпорації як підсистеми корпоративного управління.

Для ефективної й адекватної відповіді на зміни, що відбуваються в зовнішньому й внутрішньому середовищі, керівництво корпорації, крім певних знань, умінь і навичок, повинно мати необхідну якісну й своєчасну інформацію.

Процес діагностики передбачає одержання відомостей, що стосуються стану системи в кожний момент часу, а також досягнення заданої мети для того, щоби впливати на досліджувану систему й забезпечити виконання управлінських рішень.

Інформація - невід'ємний елемент будь-якого процесу управління в будь-якій системі. Інформація є виробничим ресурсом, який досить швидко втрачає свої якості, що породжує необхідність організації такого процесу її збору, зберігання, пошуку, переробки, перетворення, поширення й використання, який забезпечує своєчасне одержання системою корпоративного управління якісної й достовірної інформації з мінімальними витратами.

З урахуванням указаних вище аргументів слід зазначити, що основна інформація про фінансовий стан корпорації, яку готують до використання, повинна бути представлена в цифровій формі (наприклад, в індексах досягнутого). Цим створюється можливість класифікувати роботу структурних підрозділів корпорації на кращій, ніж було при ортодоксальній практиці, основі.

У довгостроковій перспективі з метою збереження й збільшення конкурентних переваг фірми слід застосовувати динамічну сукупність взаємозалежних управлінських процесів прийняття й реалізації рішень із використанням сучасних моделей і методів управління.

Виходячи з динамізму ринкового середовища корпорації, отримана за допомогою системи підтримки прийняття рішень оцінка фінансового стану корпорації потребує регулярного корегування з урахуванням змін у зовнішньому й внутрішньому середовищі.

Аналіз зовнішнього середовища допомагає контролювати зовнішні до корпорації фактори, одержувати важливі результати для своєчасної реакції на зміни, що відбуваються. Загрози й можливості, з якими стикаються вітчизняні фірми, можна розглянути з кількох аспектів:

Нормативно-статистична база. Діяльність будь-якої економічної системи регламентується нормативно-правовими актами й положеннями, тому кожна зміна в зазначених документах може суттєво вплинути на ефективність функціонування.

Кон'юнктура ринку ресурсів - це сукупність ознак, що характеризують цей ринок у конкретний період, серед яких найголовніші - попит, пропозиція й

ціни; зміна того або іншого може становити або загрозу, або нову можливість для корпорації.

Кон'юнктура ринку товарів (послуг). Ринкова кон'юнктура визначає комерційну цінність і конкурентоспроможність товарів (послуг), можливість й економічну доцільність купівлі-продажу, вибір потенційних і фактичних контрагентів, пошук слушної миті виходу на ринок, форми й методи цього виходу. Зміна кон'юнктури ринку визначається, у першу чергу, характером і рівнем розвитку економіки, але на неї впливають і такі фактори, як сезонний характер виробництва й споживання товарів.

Ринок технологій. Вплив досягнень науково-технічного прогресу на рівень споживання й вимог до якості товарів суттєвий, що природно, і визначає необхідність регулярного аналізу технологічного середовища.

Отже, впровадження систем підтримки прийняття рішень дозволяє здійснювати діагностику фінансового стану корпорації в умовах високого динамізму як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, і на підставі цього формувати оптимальні керуючі впливи.

Інформаційна система з розгалуженою мережею автоматизованих робочих місць для менеджерів різних рангів, що функціонує в реальному часі, дозволяє суттєво підвищити оперативність ухвалення управлінських рішень і значно полегшити процедури їх підготовки, що в цілому підвищує ефективність системи корпоративного управління і, як наслідок, покращує рівень фінансового стану корпорації.

Таким чином, фінансова діагностика органічно пов'язана з аналізом фінансової діяльності корпорації, однак ототожнювати фінансовий аналіз і діагностику не можна (рис. 1).

Попри складність управління нелінійними динамічними системами, до яких належить і корпорація, багато дослідників займається пошуком методів і засобів управління ними. Однак управління нелінійними системами насправді може виявитися простішим, ніж управління лінійними, оскільки в цьому випадку можливо лише за допомогою невеликого поштовху викликати більші зміни в системі за рахунок чутливості до початкових умов.

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ КОРПОРАЦІЇ			
Економічний аналіз		Фінансовий аналіз	
Теорія економічного аналізу	Комплексний економічний аналіз	Макроекономічний аналіз	Мікроекономічний аналіз
ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА КОРПОРАЦІЇ			
Антиінфляційне управління			

Рис. 1. Відмінності фінансової діагностики від аналізу діяльності корпорації.

Фактично нелінійні динамічні системи, що управляються, мають перевагу за рахунок гнучкості: кожна з множини траєкторій може бути стабілізована невеликим управлінським впливом, і можна переключити систему з однієї періодичної траєкторії на іншу за допомогою невеликого корегування її параметрів, без різкої зміни конфігурації системи або створення додаткових перешкод. Ґрунтуючись на викладеному вище, представимо варіант теоретичного способу вирішення досліджуваної про-

блеми у вигляді концепції діагностики фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища на рис. 2.

Результатом діагностики фінансового стану корпорації є його оцінка, методики одержання якої різноманітні й широко відомі [11]. Зокрема, одним із методів діагностики фінансового стану корпорації є коефіцієнтний метод, який передбачає розрахунки певних кількісних показників, що дозволяють зробити висновки про якісні зміни в діяльності корпорації.

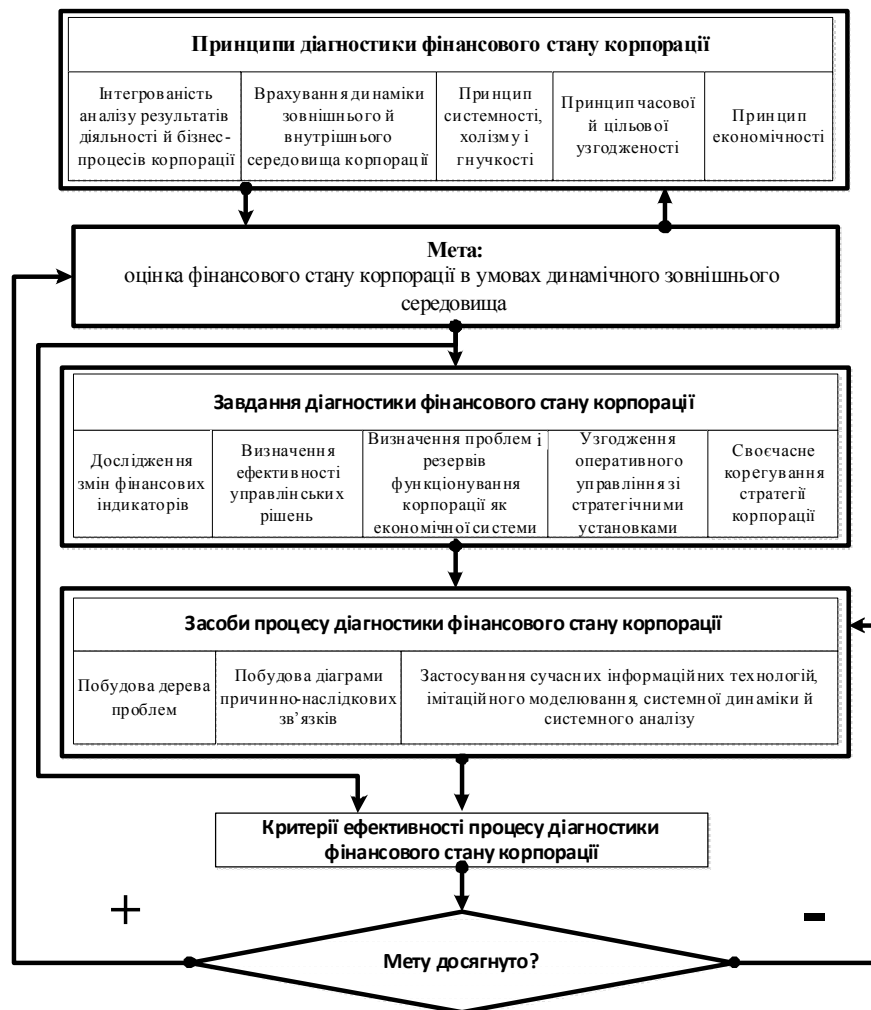

Рис. 2. Концепція діагностики фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища.

Для діагностики фінансового стану корпорації використовують 4 групи показників:

- аналіз ліквідності й платоспроможності;
- аналіз фінансової стійкості;
- аналіз ділової активності;
- аналіз рентабельності корпорації.

Наступний метод, використовуваний у процесі діагностики фінансового стану корпорації, - це факторний метод. Суть методу полягає в кількісній характеристиці взаємозалежних явищ. Ознаки, що характеризують причину, називаються факторними (незалежними, екзогенними); ознаки, що характеризують наслідок, називаються результативними (залежними). Сукупність факторних і результативних ознак є факторною системою. Факторні системи можна описати трьома різними моделями: адитивною, мультиплікативною і кратною.

Адитивна модель - це алгебраїчна сума факторних показників:

$$y = \sum_{j=1}^n x_j = x_1 + x_2 + \dots + x_n.$$

Мультиплікативна модель описується як вплив на результативний показник добутку факторних показників:

$$y = \prod_{i=1}^n x_i = x_1 \times x_2 \times \dots \times x_n.$$

Кратна модель має вигляд частки від розподілу факторних показників:

$$y = \frac{x_1}{x_2}, \quad y = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{x_{i+1}}, \quad y = \frac{x_i}{\sum_{i=2}^n x_i}, \quad y = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{\sum_{i=1}^m x_i},$$

де y - результативний показник (вихідна факторна система); x_i - фактори (факторні показники).

Розглянути процес діагностики фінансового стану корпорації в усій його складності, з урахуванням наявних зв'язків і властивостей, формалізувати його дозволяє системний підхід [12]. Виявлення основних закономірностей дає можливість використовувати апарат імітаційного моделювання для аналізу й підвищення результативності управлінських рішень у розглянутій економічній системі. Імітаційне моделювання являє собою серію чисельних експериментів, покликаних одержати емпіричні оцінки ступеня впливу різних факторів на деякі залежні від них результати (показники).

Діаграма причинно-наслідкових зв'язків системодинамічної моделі оцінки фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища представлена на рис. 3.

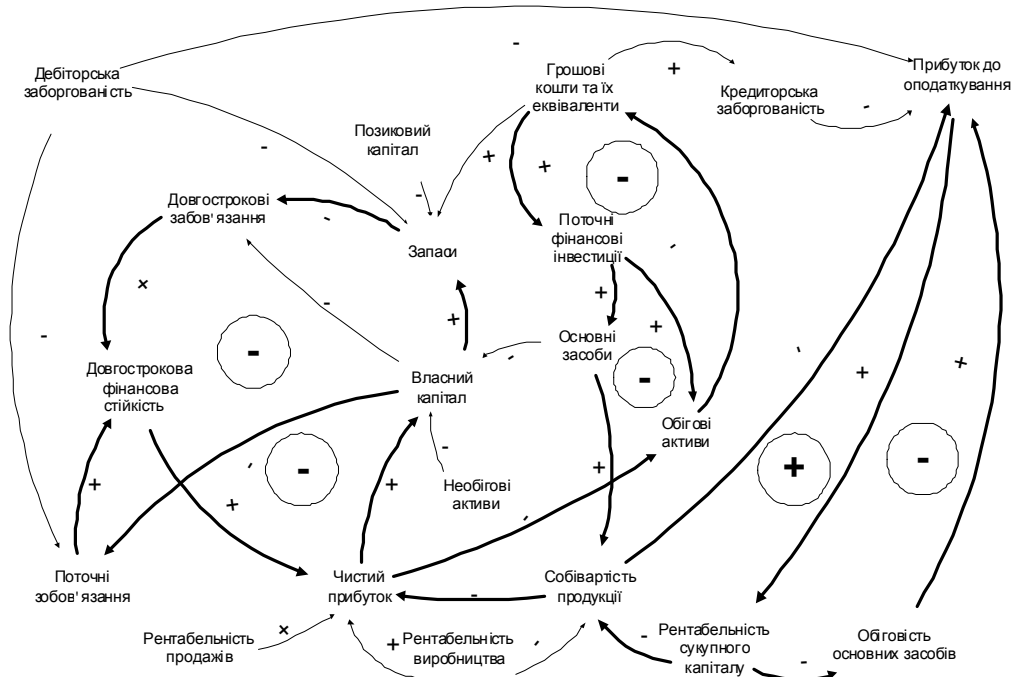

Рис. 3. Діаграма причинно-наслідкових зв'язків імітаційної моделі оцінки фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища.

Ефективність функціонування будь-якої економічної системи визначається кінцевими результатами її функціонування, тому представимо графіки ос-

новних результатів діяльності досліджуваного об'єкта на основі моделі оцінки фінансового стану корпорації (рис. 4).

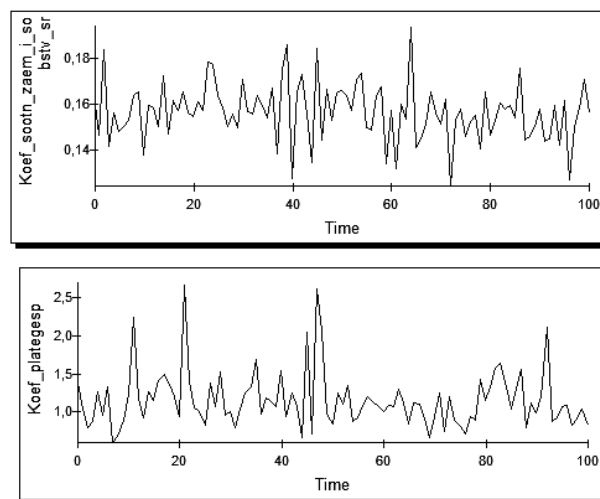

Рис. 4. Графічне представлення результатів імітацій у моделі оцінки фінансового стану корпорації.

Time	Koef_sootn_zaem_i_sobstv_sr	Koef_plategesp
0	0,16	1,39
1	0,147	1,05
2	0,184	0,81
3	0,141	0,887
4	0,156	1,27
5	0,148	0,958
6	0,15	1,34
7	0,153	0,616
8	0,164	0,686
9	0,166	0,893
10	0,138	1,24
11	0,16	2,25

Рис. 5. Табличне представлення результатів імітації.

На рис. 5 наведено табличне представлення результатів імітаційних експериментів моделі оцінки фінансового стану корпорації.

Результати "програвання" моделі й можливість вивчення її поведінки в прикладному програмному продукті імітаційного моделювання Powersim можуть бути використані для вироблення припущень щодо поведінки модельованої системи й ухвалення необхідних управлінських рішень.

Отже, інструментарій, використаний у процесі діагностики фінансового стану корпорації в умовах динамічного зовнішнього середовища, дозволяє визначити стан досліджуваного об'єкта як стійкий.

Отримана оцінка характеризує рівень корпоративного управління в умовах високої динамічності зовнішнього середовища як ефективний.

Висновки

1. Практика реалізації управлінських рішень, пов'язаних із діагностикою фінансового стану корпорації, стикається з вирішенням складних багатомірних завдань вибору, що передбачають побудову простору відносин, функцій і механізмів вибору, які реалізують в численних альтернативах принципи класичної раціональності й екстремальності. Аналіз функціонування підприємств різних організаційних форм дозволив установити, що процеси фінансового планування в них не мають досконалого теоретичного й методологічного забезпечення.

2. Невизначеність факторів зовнішнього середовища й динамічність ринків України обумовлюють увагу вітчизняних фахівців до системи фінансового управління з метою її вдосконалення, а вся діяльність корпорації повинна бути орієнтована на досягнення цільових показників, заданих стратегією, для чого важливо використовувати сучасні принципи планування й управління. У вирішенні поставлених завдань ефективно застосовувати сучасні інформаційні технології, апарат імітаційного моделювання, системної динаміки й системний аналіз.

3. Фінансову діагностику й оцінку фінансового стану можна розглядати як єдиний процес, реалізація якого дозволяє ухвалювати ефективні управлінські рішення. Як наслідок, за допомогою фінансової діагностики можна не тільки відслідковувати стан об'єкта на кожному часовому проміжку, але й ідентифікувати його фінансовий стан для здійснення подальшого управління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корпоративное управление крупным промышленным комплексом: монография / [Ю. Г. Лысенко, В. Н. Тимохин,

В. М. Стасюк и др. ; под общ. ред. Ю. Г. Лысенко]. - Донецк : ООО "Юго-Восток, Лтд", 2003. - 243 с.

2. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / [за ред. В. М. Гейця]. - К. : Логос, 1999. - 500 с.

3. Тимохин В. М. Методологія моделювання економічної динаміки : [монографія] / В. М. Тимохин ; [науч. ред. Ю. М. Лисенко]. - Донецьк : ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2007. - 269 с.

4. Выборова Е. Н. Финансовая диагностика: Вопросы методологии / Е. Н. Выборова // Вестник СПбГУ. - 2005. - № 4. - С. 10-15.

5. Градов А. П. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / А. П. Градов, В. И. Кузин. - СПб. : Специальная литература, 2006. - 511 с.

6. Данилочкіна Н. Г. Контролінг як інструмент управління підприємством / Н. Г. Данилочкіна. - М. : Издательское объединение "ЮНИТИ", 2002. - 279 с.

7. Глазов М. М. Функциональная диагностика предприятия в управлении деятельностью предприятия / М. М. Глазов. - СПб. : СПГТУ, 2000. - 425 с.

8. Вартапов А. С. Экономическая диагностика деятельности предприятия: организация и методология / А. С. Вартапов. - М. : Финансы и статистика, 2001. - 81 с.

9. Сокиринська І. Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства / І. Г. Сокиринська // Фінанси України. - 2007. - № 1. - С. 88-95.

10. Соколовская З. Н. Диагностика хозяйственных ситуаций в деятельности предприятия : [монография] / З. Н. Соколовская. - Одесса : ОЦНТ и ЭИ ; ОКФА, 2005. - 120 с.

11. Іонін Є. Є. Стандартизована фінансова звітність - нові можливості аналізу / Іонін Є. Є. // Финансы, учет, банки : сб. науч. трудов / [под общ. ред. П. В. Егорова]. - Донецк : "КИТИС", ДонГУ, 2000. - С. 157-166.

12. Blaug M. Ugly currents in modern economic / M. Blaug // Facts and in Economics. Models, Realism and Social Construction / [ed. by U. Maki]. - Cambridge : Cambridge University Press, 2002. - 530 p.

M. Kuzelev, V. Mezhenka

DIAGNOSIS OF FINANCIAL CONDITION IN A CORPORATION DYNAMIC ENVIRONMENT

The article reviews essence of basic directions and problems of diagnostics of the financial state of corporation in the conditions of dynamic environment, the theoretical method of decision of which is offered as conception, and practical application is conducted on the basis of theory of system dynamics.

Key words: diagnosis of the financial condition of the corporation, a dynamic environment, management.

© М. Кужелєв, В. Меженська

Надійшла до редакції 10.01.2012